

УДК 930.253(477.83/.86)"1920/1930"

В. В. КІТ*

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДІЯЛЬНОСТІ
МОЛОДІЖНИХ КОМУНІСТИЧНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ ГАЛИЧИНИ У 20–30 рр. ХХ СТОЛІТТЯ
(за документами ЦДАЛ України і
Державного архіву Львівської області)**

Висвітлено діяльність молодіжного комуністичного руху міжвоєнної Галичини, його організаційну будову та методи боротьби. Фрагменти кримінально-процесуальних документів проти членів Комуністичної спілки молоді Західної України дають змогу проаналізувати ставлення польської влади до комуністичного руху загалом. Поміщені у статті декларації, резолюції, відозви та інші політичні агітматеріали відображають ідеологічну платформу, на якій базувалася діяльність прокомуністичної молоді Галичини 20–30 рр. ХХ ст.

Ключові слова: комсомольські організації; Комуністична спілка молоді Західної України; Комуністична партія Західної України; “Червоний піонер Західної України”; Українсько-селянсько-робітниче об’єднання (Сельроб); піонерська молодь; агітаційно-пропагандистська робота; демонстрації; арешт; обвинувальний акт.

У 1923 р. було завершено об’єднання комсомольських організацій всіх західноукраїнських земель, що входили до складу Польщі. Комуністичну спілку молоді Східної Галичини було перейменовано на Комуністичну спілку молоді Західної України (КСМЗУ). Вона входила до складу Комуністичної спілки молоді Польщі (КСМП) як автономна частина¹.

Виникнення і початок діяльності комсомольських організацій в Галичині, на думку радянського дослідника І. Фольварочного, пов’язані з часом військового походу Червоної армії в липні–серпні 1920 р. на західноукраїнські землі. Однією з перших таких організацій була комсомольська організація молоді Тернополя, з ініціативи якої 15 серпня 1920 р. у місті відбулися збори робітничої молоді, на яких було організовано Спілку Комуністичної Молоді. А у січні 1921 р. у Станіславові зібралася перша крайова Конференція комсомолу Східної Галичини. В її роботі взяли участь делегати від комсомольських організацій локальних осередків Галичини².

* *Кіт Володимир Володимирович* – провідний спеціаліст відділу використання інформації ЦДАЛ України.

Організаційна структура КСМЗУ майже не відрізнялася від структури Комуністичної партії Західної України (КПЗУ). Комсомол вибирав свої центральні комітети, окружні та міські комітети. Окружних комітетів в КСМЗУ нараховувалося 12: два Львівських, Перемишлянський, Дрогобицький, Станіславівський, Холмський, Стрийський, Тернопільський, Коломийський, Луцький, Ковельський і Кременецький³.

Центральним органом ЦК КСМЗУ був журнал “Спартак”. КСМЗУ видавала газети “Молодий пролетар”, “Комсомолец ЗУ”, “Ударник”, “Досвітні огні”⁴. У технічному відділі Львівського окружного комітету КСМЗУ видавалися фабричні одноденні газети “Ядзя”, “Газет”, “Бранка”⁵.

У 1922–1923 рр. КСМЗУ організовує перші політичні акції. Комсомольська молодь бере участь у першотравневих демонстраціях у Львові, Станіславі, Самборі, Бориславі⁶.

У 1926 р. для координації діяльності легальних та напівлегальних студентських організацій за рішенням ЦК КСМЗУ було створено організаційну структуру – Комуністичну студентську фракцію, яка підпорядковувалась безпосередньо ЦК КСМЗУ і діяла під керівництвом секретаря ЦК КСМЗУ Б. Копача (Ковальського). Членів Комуністичної студентської фракції ЦК КПЗУ залучали до роботи у так званому відділі “техніки”, тобто відділі перевезення і розповсюдження нелегальних видань КПЗУ і КСМЗУ – листівок та брошур. Роботою “техніки” за дорученням ЦК КПЗУ керував “товариш Володимир” – колишній студент В. Снак⁷.

Свідченням такої роботи є обвинувальні акти, рапорти та протоколи допитів, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). Так, 30 листопада 1924 р. Прокуратура Окружного суду у Львові повідомляла, що підсудні Казимир Пижик та Анна Ямельковська “... у Львові в ніч на 25 травня 1924 року розклеювали на мурах міста і роздавали по вулицях міста відозви від ЦК Спілки комуністичної молоді в Польщі, разом із ЦК Комуністичної Партії робітничої Польщі, налаштовували робітничі і хлопські маси до збройного повстання і революції та повалення устрою держави через зміну уряду, закликали до збурення і громадянської війни...”⁸.

16 лютого 1926 р. прокуратурою Окружного суду у Львові був винесений обвинувальний акт проти Саломона Умшвейфа за те, що: “...у будинку Саломона Умшвейфа було виявлено велику кількість друкованого агітаційного матеріалу (обіжників, брошур, листочок, нотаток) та протоколів організації – архівних документів, які свідчать, що Умшвейф був техніком організатором. Належав до Спілки комуністичної молоді Західної України (ЗМКЗУ)...”⁹.

У доповідній прокурора Окружного суду в Перемишлі від 7 листопада 1925 р., зазначалося: “У ході слідства виявилось, що Централя

Спілки комуністичної молоді був Львів, обвинувачений Ізраель Сафір і Макс Лейнванд діяли як комуністи на території Львова, а до Перемишля приїхали 5 квітня 1925 року одним і тим самим потягом з комуністичними листівками для розповсюдження у Перемишлі і за це були поліцією заарештовані... Обвинувачений Ізраель Сафір належав до Спілки комуністичної молоді діючої у Львові, а видав його заарештований Давид Мойзес Залер, якого та інших завербував до Спілки Сафір”¹⁰.

У 1930 р. ЦК Ленінської комуністичної спілки Молоді України (ЛКСМУ) спеціально обговорював питання діяльності КСМЗУ і ухвалив відповідне рішення, спрямоване на надання допомоги комсомольцям Західної України. Зокрема, ЦК ЛКСМУ займався підготовкою комсомольських кадрів. Через Комуністичний Інтернаціонал Молоді Всесоюзна ленінська комуністична спілка молоді (ВЛКСМ) та ЛКСМУ надавали комсомолу західноукраїнських земель значну матеріальну допомогу, необхідну для налагодження видавничої справи, організацію друкарень, випуску і розповсюдження комуністичних газет, листівок, відозв¹¹.

Незаконні умови, в яких проводила свою діяльність КПЗУ та КСМЗУ, вимагали від їх членів дотримання принципів конспірації. Липневий Пленум ЦК КПЗУ (1930 р.) закликав членів партії та комсомольців до конспірації в діяльності¹². Такі рішення передусім були спричинені тим, що польська адміністрація почала звертати особливу увагу на комуністичні елементи напередодні виборів 1930 р. Комендант польської поліції Львівського воєводства 7 січня 1929 р. видав наказ, яким зобов’язував працівників усіх відділів поліції збирати інформацію про організацію КСМЗУ та КПЗУ¹³. Подібні накази видавалися і в інших воєводствах Галичини. Так, 16 лютого 1929 р. кожна повітова команда поліції повинна була активізувати роботу зі збору детальної інформації про організаційну структуру та членів КПІ, КПЗУ, КСМЗУ та “Червоного піонера” для подальшої нейтралізації діяльності організацій¹⁴.

У тезах Пленуму ЦК КПЗУ (липень 1930 р.) вказувалося: “Боротьба за молодь в сучасних умовах набирає рішучого значіння. Тому увага до комсомолу, що її уділяє партія – є зовсім незадовільна. Робота КСМЗУ в останньому часі зрушила з місця. Організація зробила перші кроки до результату, але самого результату ще не виконала. Зовсім слабо стоїть робота серед української ремісничої молоді, як теж серед молоді шкільної. Замало присвячується уваги серед робітничо-селянської молоді загалом, зовсім недостатньою є робота КСМЗУ у війську і особливо серед рекрутів... На Західній Україні і досі не має організованих піонерів, хоч існують окремі організації. Партія і комсомол мусять приступити до агітаційної і організаційної праці серед пролетарської молоді. Втягнути молодь до боротьби з колонізацією та клерикалізацією,

організовувати шкільні страйки і бойкоти, втягувати дітей до загальної боротьби трудящих мас, підготовляти з них кадри для комсомолу”¹⁵.

Подібні висловлювання містилися і в “Резолюції ЦК КПЗУ про положення на Західній Україні”, ухваленій в грудні 1930 року¹⁶.

КПЗУ, усвідомлюючи значення поширення своїх ідей серед молоді і опираючись на досвід роботи з молоддю, нагромаджений у Радянській Україні, впливала на учнів шкіл та гімназій. Ще на початку 20-х рр. КПСГ зобов’язала комсомол проводити комуністичну виховну роботу серед шкільної молоді. Так, у “Договорі між комуністичними партіями Польщі та Східної Галичини” від 21 січня 1921 р. вказано, що “...як Комуністична партія є комуністичним керівником комсомолу Польщі, так, у свою чергу, комсомол є керівником і організатором “Червоного піонера”, що охоплював дітей віком від 8 до 17 років. Партія підготувала спеціальну інструкцію, за якою комсомол проводив роботу серед шкільної молоді”¹⁷.

Безпосереднє керівництво піонерським рухом ЦК КПЗУ доручив КСМЗУ. При ЦК КСМЗУ було створено центральне бюро піонерських організацій, що отримало назву “Червоний піонер Західної України”. Піонери об’єднувалися в ланки, а ланки – в загони, які нараховували 14–20 осіб. Загін очолював активний комсомолец. Зазвичай, піонерські організації створювалися там, де активно діяли партійні і комсомольські організації. В середині 20-х рр. піонерські організації на Західній Україні були нечисленними і не привертали до себе особливої уваги польської адміністрації. Однак після I з’їзду КСМЗУ (грудень 1931 р.), на якому комсомолу було вказано на важливість роботи серед дітей, діяльність щодо створення піонерських організацій активізується¹⁸.

КПЗУ і КСМЗУ для розвитку піонерського руху використовували нелегальні друковані органи. Журнал “Молодий Спартак” у 1931 р. у статті “Комсомолец в боротьбі за дітей” писав, що кожен комсомолец повинен дбати про свою зміну, організовувати дітей у комуністичні дитячі організації – піонерські загони¹⁹. Журнал “Комсомолец Західної України” систематично інформував читачів про піонерський рух у спеціальній рубриці “З боротьби наших найменших”. Робота комсомолу серед школярів висвітлювалася в журналі “Наша правда”. Видавалися і піонерські журнали, газети: “Піонер”, “Інформатор піонерський”, “Молодняк”²⁰.

Керована партією і комсомолом піонерська молодь брала участь у підготовці та проведенні революційних виступів і демонстрацій, розкидаючи агітаційні листівки. В одному з поліцейських документів від 18 липня 1932 р. повідомляється, що КПЗУ посилила свою діяльність серед школярів та учнів у двох напрямках: 1) ідеологічне виховання молоді, яке підриває державницьке виховання в шляхетській Польщі; 2) розширення та зміцнення комуністичної організації молоді, яка го-

тується до внутрішньої революційної боротьби в країні. В документі зазначається, що КПЗУ високо цінує участь молоді в революційній боротьбі і стверджує, що ідеологічно вихована нею молодь буде авангардом пролетаріату, який після перемоги візьме владу у свої руки²¹.

КПЗУ на I з'їзді КСМЗУ в 1931 р. наголошувала на залученні якомога більшої кількості шкільної молоді до піонерських організацій. Це було зумовлено в першу чергу практичними мотивами – надходження нових членів до КСМЗУ через піонерські організації та залучення піонерів до підпільної роботи. Адже в разі викриття групи піонерів, її члени не несли адміністративної та кримінальної відповідальності. Прикладом цього є рішення прокурора міста Золочева, у якому організацію піонерів, що існувала у місті в 1933–1934 рр., звинувачували у тому, що вона “...була прибудовою до КПЗУ, що прагнула встановити комуністичний лад революційним шляхом”. Вирок був не надто жорстким, а всі члени організації, яким не виповнилося 13 років, були відпущені. Після таких “санкцій” піонерська організація швидко могла відновитися і провадити свою діяльність²².

Однак не завжди комуністи шкільного віку (піонери) за свою ідейну діяльність могли уникнути переслідування та покарання зі сторони польської влади. Яскравим прикладом цього є обвинувальний акт прокуратури Окружного кримінального суду у Львові від 27 вересня 1920 р., який висунуто учню 7 класу гімназії ім. Стефана Баторія у Львові Максиміліану Бергнеру за те, що: “...в першій пол. 1920 р. у Львові розповсюджував брошури та часописи, які вихваляли кривавий більшовицький переворот в Росії і закликав застосовувати революційний тероризм, ширити засади комунізму і втілення цих ідей за допомогою червоної армії і особистою агітацією в цьому напрямку для зміни форми уряду в Польщі, та збільшення зовнішньої небезпеки для держави через збурення і громадянську війну. Цим він вчинив злочин державної зради, що інкримінується параграфом 58, 59, 52 к.к.”²³

Дещо інша ситуація виникала під час викриття комсомольського осередку. Звинувачені у приналежності до КСМЗУ та підпільній діяльності каралися позбавленням волі терміном від 4 до 6 р. та позбавленням громадянських прав від 2 до 8 років²⁴.

Одним із свідчень того, що комуністична молодь скеровувалася КПЗУ, є рапорт слідчого відділу поліції Окружному прокурору Тернополя від 16 липня 1930 р. у якому зазначалося, що: “III Комуністичний інтернаціонал в Москві видав доручення Комуністичній Спілці Молоді Польщі організувати 13 липня 1930 року з нагоди 10-ліття входження Західної Білорусії до більшовиків маніфестації під гаслом “Дня антифашистської пропаганди в Польщі”. В цій цілі планувалося 13 липня об’єднати масові демонстрації комуністів перед будівлями судів, урядами міст, адміністраціями з транспарантами та комуністичними ле-

тючками. Вищезгадані [Лазар Клан, Залка Екгаус-Кац, Самуель Крелл-Штендер, Соломон Зільбер, Макс Вартенберг, Абрагам Зелінгер, Муні Шлоссер, Герман Аптевітцер, Хаїм Гальперн – прим. авт.], які належали до Комуністичної Спілки Молоді в Тернополі, мали за ціль повалення існуючого державного ладу і запровадження в Державі Польській Республіки Рад.

13 липня 1930 р. на вказівку партійного керівництва в Тернополі перед будівлями Воєводського Уряду на площі Собеского біля колодязя в Тернополі зібралася демонстрація, очолювана 15 комуністами, озброєними палицями, які вигукували антидержавні гасла: “Геть фашистську владу, геть вироки смерті комуністам Польщі, геть фашистські суди, нехай живе свобода”²⁵.

30 травня 1930 р. Округним судом у Львові було висунуто Аншелю Фішеру та Самуелю Лебеволу обвинувальний акт у державній зраді за те, що: “... в квітні 1930 р. у Львові, будучи членами Союзу Комуністичної Молоді, виконували таємне завдання – пропаганда збройної революції з метою повалення існуючого в Польщі устрою і впровадження комуністичного ладу – радянського, разом із відлученням східних земель від Польської держави і приєднання до СРСР, виготовляли комуністичні транспаранти, які були готові до розвішування у наперед спланованих і визначених публічних місцях в день 1 травня 1930 р., з розміщених на тих транспарантах написів, які закликали до швидкого повалення існуючого уряду, відлучення частини земель від держави та громадянської війни...”²⁶.

Становище КСМЗУ як масової організації ускладнювалося умовами підпілля і поліцейними переслідуваннями та арештами. Пацифікаційні заходи, організовані польською владою, не могли не позначитися на чисельності західноукраїнського комсомолу, адже польська влада в саботажних акціях підозрювала як Організацію українських націоналістів, так і КПЗУ і КСМЗУ²⁷.

КСМЗУ у своїй пропагандистській діяльності застосовувала не лише мирні методи агітації, але й вдавалася до вуличних сутичок та терористичних нападів.

Про такі факти свідчить рапорт прокурора Округного суду в Станіславові, надісланий прокурору Апеляційного суду у Львові від 25 червня 1930 р.: “Адольф Дрешер, Ізраель Воль, Клара Габер, Шейндель Глюк, Розалія Глюк, Герман Штернберг будучи озброєними камінням встигнули 19 червня 1930 р. приблизно о 20:30 в керунку будинку Округного суду, з цілю організації демонстрації, несли розкладений комуністичний плакат з написом “Komsomol Z. U.”, а недалеко будівлі суду Адольф Дрешер вигукував до зібраних, “Буржуазна Польща зайняла українські землі, знущається з невинних трудящих, буржуазне ярмо гнітить трудящих, а активістів-революціонерів приговорює до

смертних вироків, геть буржуазію, геть терор, геть поліцію, нехай живе революційний рух, народне піднесення, час до революції проти буржуазною владою”. Працівник служби слідчий Людвік Лассек змусив демонстрантів розійтися. Натомість Адольф Дрешер вдарив його важким предметом по голові так, що той впав, після чого усі копали його, внаслідок чого нанесли тілесні ушкодження²⁸.

Подібного типу інформація міститься і у рапорті до Окружного прокурора в Тернополі від 22 серпня 1931 р.: “Якуб Шнайдер, Шимон Пільпель, Гінда Екхаус, Герман Мулярд, Залка Надель, Абрагам Гелбанд, Шимон Блатт, Израель Біренбаум, Самуель Штендер-Крелл, Мозес Прінц-Штрейхер, Груншпан Мозес, Муньо Шлоссер, Ізьо Вейсман, Гінда Розенфельд-Фрідман, Макс Вартенберг, Мейлах Шлоссер, Соломон Зільбер, Абрагам Шлінгер-Сафірштейн, Леон Екхаус, Ханна Гальперн, Геня Пільпель... були членами Спілки Комуністичної Молоді Західної України, яка існує нелегально, вчинили злочин – порушення громадського спокою та пошкодження чужої власності через те, що 20 серпня о 20 год. організували демонстрацію перед будинком Окружного суду в Тернополі, та вигукували “бунт політичних в’язнів, геть суди” і т.п., вибили 5 шиб і 1 умбру. Акція була протестом проти впровадження владою закону, який прирівнював політичних в’язнів до в’язнів кримінальних²⁹”.

Ще задовго до вбивства членом ОУН Григорієм Мацейком у червні 1934 р. міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького у Варшаві, член КСМЗУ Нафталі Ботвін³⁰ за дорученням партії 28 липня 1925 р. у Львові убив агента поліції Юзефа Цехновського, за що вироком військово-польового суду був страчений у тюрмі 6 серпня 1925 р.³¹. Вбивство Цехновського було здійснене як помста за судовий процес проти членів КСМЗУ 1925 р.³²

Влітку 1931 р. відбулася крайова конференція КСМЗУ, на якій було вирішено провести I з’їзд КСМЗУ у грудні 1931 р.³³

Щоб уникнути переслідувань та арештів, місцем проведення з’їзду було обрано Харків. Основна частина делегатів повинна була перейти кордон нелегально. На з’їзд прибули представники усіх західно-українських комсомольських округів, за винятком Тернопільського (24 делегати з правом ухвального голосу від 2500 комсомольців Західної України). В роботі з’їзду взяли участь делегації від КП(б)У, ЛКСМУ, КСМП і Комуністичного Інтернаціоналу Молоді. Із Західної України на з’їзд прибули активісти комсомолу: В. Пересада (Гонтар), Ю. Великанович (Кирило), В. Паркулаб, І. Яворський (Мороз), В. Савка (Микола), М. Мегель (Семен), Р. Драган (Стьопа), С. Варивода (Пилип), М. Матеюк (Володя) та інші. З’їзд відбувався з 5 по 16 грудня 1931 р. під Харковом³⁴.

I з’їзд КСМЗУ виробив загальнополітичну лінію діяльності комсомольців. У його резолюціях наголошувалося на необхідності посилити

вплив комсомольських організацій на промислових підприємствах, заводах, фабриках. З'їзд зобов'язав КСМЗУ створювати нелегальні піонерські організації, проводити масові шкільні страйки та демонстрації, а також прийняв програмне Звернення до молодих робітників, селян, учнів і студентів, в якому проголошувалося: “Польсько-фашистська окупація гнобить народ не сама, вона має спільника на Західній Україні. Спільником цим є українська і єврейська буржуазія [...] пани Шептицькі й Хомишини, “соціалісти” Ганкевичі й Макухи пішли до вояводів-окупантів скласти свої вірнопідданчі заяви [...] УВО і ОУН – це бойовий вартовий інтересів капіталістів [...] це найзаклятіший ворог Радянської України. УВО хоче спільно з польським фашизмом вжити нас як гарматне м'ясо на війні проти Радянського Союзу...”³⁵.

16 грудня 1931 року з'їзд обрав новий склад ЦК КСМЗУ. Першим секретарем ЦК було обрано В. Пересаду³⁶.

І з'їзд КСМЗУ значно активізував діяльність комсомолу, про що свідчить поступове кількісне збільшення членів КСМЗУ. Так, на початок 1935 р. КСМЗУ нараховувала 4000 членів, а в кінці 1936 р. – 9000³⁷.

У квітні 1932 р. КСМЗУ закликала у своїй відозві: “Теть руки від Радянського Союзу! [...] Українська буржуазія спільно з польським фашизмом готує напад. З'їзд УНДО – керівної партії української буржуазії – проголошує як головне завдання – боротьбу проти Радянської України. Тоді, коли на Західній Україні лютує польський окупант, коли поліцаї і стрільці б'ють і мордують українських робітників та селян, коли українських робітників у першу чергу позбавляють роботи, коли закривають українські школи, коли в селянина забирають останню худобину і навіть ліцитують хату за податки – українські націоналісти-фашисти проголошують хрестовий похід не на польського окупанта, а на батьківщину робітників та селян – Радянський Союз, на Радянську Україну [...] Разом з пролетарською Червоною Армією станьмо до оборони СРСР”³⁸.

“Масові революційні спортивні організації в сучасній ситуації на Західній Україні мають величезне політичне значіння, як форма організації мас молоді, її найбільш бойових, зреволюціонізованих елементів під проводом комуністичної партії, як один з першорядних центрів організації революційного й національно-визвольного руху молоді і як форма одноцілого фронту знизу. Розбудова цих організацій мусить стати першорядної ваги завданням не тільки КСМЗУ, але цілої партії”³⁹.

Комсомольська організація проводила агітаційно-пропагандистську роботу в читальнях “Просвіти”. За завданням партії окремі комсомольці входили до складу “ворожих” націоналістичних організацій з метою диверсійної роботи всередині організацій та агітації їх членів⁴⁰.

Гасла комсомольців боротися за українську школу⁴¹, які часто використовували на демонстраціях і мітингах, були зорієнтовані на укра-

їнських учнів та вчителів. Відозва ЦК КПЗУ і ЦК КСМЗУ до трудящих Західної України (6 червня 1933 р.) закликає боротися проти полонізації і за українську школу: “Тільки Комуністична партія і Комуністичний союз молоді проводять правильну революційну боротьбу з польською окупацією і фашистівською диктатурою. Під проводом комуністів відбулося в минулому році поперх 40 шкільних страйків, що в багатьох випадках закінчилися успіхом”⁴².

КСМЗУ широко використовувала гучні гасла на демонстраціях, мітингах та пресі. “І от перед молоддю, особливо перед її усвідомлюючою частиною, зокрема перед молодими сельробівцями, постає завдання не лише помагати старшим в боротьбі за свої національні й соціальні домагання, але й боротися за свої окремі, молодечі права. До тієї боротьби треба втягувати всю молодь, без огляду на її класову свідомість. Вся селянська й робітнича молодь повинна стати в один фронт до боротьби за краще майбутнє”. Такі цілі ставила перед собою КСМЗУ, використовуючи при цьому в якості легального прикриття Українське селянсько-робітниче об’єднання (Сельроб)⁴³.

7 грудня 1928 р. у Львові відбулася перша Конференція молодіжних секцій “Сельробу”, на якій було обрано Головний Секретаріат молодіжних секцій “Сельробу” та затверджено статут секцій. Як зазначалося у статутних положеннях, метою молодіжних секцій “Сельробу” була “...організація широких мас трудящих на основі класової боротьби, вироблення і розповсюдження класової свідомості, вчення інтернаціонального соціалізму...”. Комсомол скерував на роботу в молодіжні секції “Сельробу” чимало організаторів. І. Довганик (секретар Львівського окружкому КСМЗУ) керував роботою молодіжних секцій. У 1930 р. молодіжні секції “Сельробу” нараховували 130 місцевих організацій⁴⁴.

І з’їзд КСМЗУ (грудень 1931 р.) активізував комуністичний рух молоді на Західній Україні, свідченням чого було створення додаткових організаційних частин комсомолу в рядах легальних прокомуністичних об’єднань. Не випадково, що на той час Сельроб-Єдність ставив перед собою завдання організації молоді у своїх рядах: “Перше: Зібрати, організувати та використати всі дотеперішні існуючі сили й дати роботу й наставлення всім організаційно охопленим членам. – Друге: Поширити й оживити роботу серед клясово неосвідомленої молоді через її освідомлення організування й активізування, через збільшення організаційних сіток СМ [сельробівської молоді – прим. авт.]”⁴⁵. Друкований орган Сельробу подавав детальні інструкційні поради, щодо агітації та співпраці з молоддю та впливів на неї⁴⁶.

Агітаційну роботу КСМЗУ було спрямовано і на спортивні, пожежні та інші організації і товариства: “Луг”, “Сокіл”, “Пласт”, “Каменярі”. У грудні 1929 р. ЦК КПЗУ в листі до партійних організацій закликав

“Звернути більше уваги на працю серед робітничої і селянської молоді, на виривання її з фашистських [...] організацій”⁴⁷.

Яскравим прикладом такої агітаційної роботи ЦК КСМЗУ є відозва, яка поширювалася серед молоді в день Повітового Сокільського свята у червні 1936 р.: “Побратими й сестри, Соколи! Українська молодь! Чи Ви знаєте про ці геройські, одчайдушні бої на вулицях, що стікали робітничою й юнацькою кров’ю... І ще не змита дає Вам палкий приказ: віддайте честь львівським героям!... Покажіть бойовий протест проти дикого звірства окупанта в столиці Західної України, проти свавілля над українським народом, над народними борцями...”

Соколи! Українська молодь! Ми, Комсомол, національно-визвольна організація молоді Західної України, яка виростила юних борців Ліду Мосійчук, 16-літню героїню катованої Волині, Міронюка – героя львівського зриву й тисячі мучених окупантом по тюрмах і Березі – кличемо: Приступіть до боротьби у Фронті Молодого Покоління, в якому все гноблена й визискувана, позбавлена прав до радощів і освіти молодь бореться за краще вольне завтра. Сміло ступайте, а в серці несіть жалобу й волю до боротьби!...⁴⁸.

Багато уваги роботі комсомолу з молоддю приділив IV з’їзд КПЗУ, що відбувався у січні 1935 р.⁴⁹. У роботі з’їзду брали участь делегати львівської, дрогобицько-бориславської, станіславівської, холмської, коломийської, луцької, перемишльської, ковельської та стрийської організацій КСМЗУ. З’їзд зобов’язав партійні організації посилити керівництво комсомольськими та піонерськими організаціями, оскільки “Завдання здобути працюючу молодь стоїть не тільки перед КСМ, але й перед цілою партією [...] З’їзд закликає всю партію допомогти Комсомолу в розбудові його фракцій у масових організаціях, що скупчують робітничу і селянську молодь”⁵⁰.

У звіті Станіславівського воєводського управління за перше півріччя 1935 р. відзначалося, що у воєводстві діє широка мережа комсомольських організацій: зокрема в Станіславові, Стрию, Коломиї працюють окружні комітети КСМЗУ, кожен з яких має агітаційно-пропагандистський, технічний, піонерський відділи, відділи організації шкільної молоді... Так, на території Станіславівського воєводства діяло 3 окружні, 6 районних комітетів КСМЗУ і 29 місцевих комсомольських організацій⁵¹.

Активізація українського націоналістичного та комуністичного рухів у середині 30-х рр. XX ст. у Галичині зумовила протидію з боку польської влади. Уряд Польщі вдавався до крайніх заходів, одним із яких було створення концентраційного табору Береза Картузька для особливо “небезпечних” для Польської держави на західноукраїнських землях політичних діячів. Приводом до створення табору Береза Картузька стало вбивство членом ОУН Григорієм Мацейком міністра вну-

трішніх справ Броніслава Перацького у Варшаві в червні 1934 р. Наголосимо, якщо в 1934–1935-х рр. у Березі Картузькій більшість в'язнів становили українські націоналісти, то у квітні 1936 р. в'язнями табору були переважно комуністи⁵².

КСМЗУ була надійним помічником КПЗУ, яка поширювала ідеологію комунізму серед молоді Західної України. КСМЗУ спрямовувала ідейну і політичну діяльність комсомолу, допомагаючи визначати завдання, форми й методи роботи на кожному етапі розвитку. Про це яскраво свідчать документи партійних з'їздів, конференцій, де регулярно розглядалися питання про діяльність КСМЗУ та поширення впливу партії серед західноукраїнської молоді.

¹ Советская энциклопедия истории Украины. Т. 2. / Под. ред. А. Скоба. – Киев, 1970. – С. 456.

² *Фольварочний І.* Сторінки героїчної боротьби. Молодь Західної України в боротьбі за возз'єднання з Радянською Україною. – Київ, 1954. – С. 12, 17–18.

³ *Цирох О.* Молодежь Западной Украины в борьбе за социальное и национальное освобождение и воссоединение с Советской Украиной // Научно-информационный бюллетень Архивного Управления МВД УССР. – Киев, 1957. – № 4 (30). – С. 97.

⁴ *Шумейко І.* КСМЗУ – авангард прогресивної молоді краю // Актуальні проблеми історії КПЗУ. – Львів, 1990. – С. 191–192.

⁵ *Дашкевич Я.* З історії видавничої діяльності Комуністичної Партії Західної України // З історії Української РСР. – Київ, 1962. – С. 117.

⁶ *Шумейко І.* КСМЗУ – авангард прогресивної молоді краю // Актуальні проблеми історії КПЗУ. – Львів, 1990. – С. 190–191.

⁷ *Дудикевич Б.* Під бойовим прапором Комсомолу // На чолі визвольної боротьби. – Київ, 1965. – С. 89–90.

⁸ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України), ф. 205, оп. 1, спр. 517, арк. 19–20.

⁹ ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 548, арк. 37.

¹⁰ ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 549, арк. 10.

¹¹ *Шумейко І.* Комуністична Спілка Молоді Західної України в боротьбі за возз'єднання // Український історичний журнал. – Київ, 1969. – № 11. – С. 34–35.

¹² *Панчук М.* Боротьба КПЗУ за ідейне й організаційне зміцнення партійних лав і посилення впливу на маси. – Київ, 1982. – С. 28.

¹³ Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.), ф. 1, оп. 52, спр. 914, арк. 2–7.

¹⁴ Держархів Львівської обл., ф. 1, оп. 52, спр. 1104, арк. 2.

¹⁵ Тези, ухвалені на IV Пленумі ЦК КПЗУ в липні 1930 року. – Львів, 1930. – С. 19–20.

¹⁶ Резолюція ЦК КПЗУ (грудень 1930 року). – Львів, 1930. – С. 19, 20.

¹⁷ *Ятлук К.* Комсомол Західної України – організатор і керівник комуністичного руху дітей (1920–1932 рр.) // Український історичний журнал. – Київ, 1971. – № 9 (126). – С. 70.

¹⁸ *Твердохліб В.* Молодь Західної України у боротьбі за возз'єднання (1919–1939 рр.). – Львів, 1983. – С. 72–73.

¹⁹ Там само. – С. 76.

²⁰ *Ятлук К.* Комсомол Західної України – організатор і керівник комуністичного руху дітей (1920–1932 рр.) // Український історичний журнал. – Київ, 1971. – № 9 (126). – С. 71.

²¹ Там само. – С. 73.

²² ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 744, арк. 1–4.

²³ ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 509, арк. 1–3.

²⁴ ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 724, арк. 16.

²⁵ ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 549, арк. 25.

²⁶ ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 641, арк. 2–4.

²⁷ *Швагуляк М.* Пацифікація: Польська репресивна акція в Галичині 1930 року і українська суспільність. – Львів, 1993. – С. 11.

²⁸ ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 549, арк. 19.

²⁹ Там само, арк. 36–37.

³⁰ Ботвін Нафталі Ісаак (1905–1925) – учасник комуністичного підпільного руху у Львові. Народився у с. Руда-Сілецька (тепер Кам'яно-Бузького району Львівської обл.) у бідній єврейській родині. Від 1921 р. – член КСМЗУ, 1923 – член КПЗУ. (Терський С. Ботвін Нафталі Ісаак // Енциклопедія Львова. Т. 1 / За ред. А. Козицького та І. Підкови. – Львів, 2007. – С. 272).

³¹ *Терський С.* Ботвін Нафталі Ісаак // Енциклопедія Львова. Т. 1 / За ред. А. Козицького та І. Підкови. – Львів, 2007. – С. 272.

³² ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 548, арк. 36.

³³ Політичні партії Західної України. – Львів, 1991. – С. 15.

³⁴ В історичній літературі подається інша дата проведення з'їзду – січень 1932 р. Поява другої дати зумовлена повідомленням ЦК КСМЗУ про те, що в другій половині січня 1932 р. на території Західної України відбудеться I-й з'їзд КСМЗУ. Це було зроблено з метою конспірації (*Твердохліб В.* Молодь Західної України у боротьбі за возз'єднання (1919–1939 рр.). – Львів, 1983. – С. 56–58).

³⁵ *Твердохліб В.* Молодь Західної України у боротьбі за возз'єднання (1919–1939 рр.). – Львів, 1983. – С. 59–60.

³⁶ Пересада Василь Гаврилович, псевдо Гонтар (1907–1937 рр.). Народився у м. Валки Харківської області. З 1922 р. – член КСМУ. У 1926 р. – голова агітаційно-пропагандистського відділу і секретар Уманського окружного ЛКСМУ. Член КПРС з 1926 р. У 1928 р. на VII з'їзді комсомолу України обраний членом ЦК. З жовтня 1930 р. на підпільній комсомольській роботі в Західній Україні. У 1931–1932 рр. перший секретар ЦК КСМЗУ. У другій половині 1932 року відкликаний з підпільної роботи на Радянську Україну. З 1934 р. – голова агітаційно-пропагандистського відділу Сталінського міського комітету КП(б)У в Донбасі. В 1937 році репресований, загинув у засланні. (*Сливка Ю.* Борці за возз'єднання: Біографічний довідник. – Львів, 1989. – С. 247–248).

³⁷ Советская энциклопедия истории Украины. Т. 2. / Под. ред. А. Скоба. – Киев, 1970. – С. 456.

³⁸ *Богодіст І.* Революційна боротьба трудящих Західної України (1917–1939 рр.). – Львів, 1948. – С. 33.

³⁹ Резолюції поширеного засідання ЦК КПЗУ (червень 1931 року). ЦК КПЗУ про роботу в “Лугах”, “Соколах” і “Пластах”. – Львів, 1931. – С. 62–63.

⁴⁰ Дудикевич Б. Львівська партійна організація КПЗУ в період економічної кризи 1929–1933 років. // З історії Комуністичної партії Західної України. – Львів, 1970. – С. 147–148.

⁴¹ КСМЗУ. До оборони пролетарської батьківщини Радянського Союзу і Радянської України! До боротьби проти ОУН – фашистів, організаторів терористичних банд! // Комсомолец ЗУ. Орган Центрального Комітету Спілки Молоді Західної України. – Львів, грудень 1934. – С. 16.

⁴² Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР 1917–1939 рр. Збірник документів та матеріалів / Під ред. Д. Яремчука. – Київ, 1979. – С. 369–370.

⁴³ Вся молодь до боротьби за краще майбутнє! // Сель Роб. Орган партії Української Селянсько-Робітничої Соціалістичної Єдності. Сторінка Молоді С-Р-Є. – Львів, 24 липня 1932. – № 284. – С. 3.

⁴⁴ Маланчук В. Бойовий шлях комсомолу Західної України. – Київ, 1959. – С. 45–46.

⁴⁵ За організацію молоді в рядах С-Р-Є // Сель Роб. Орган партії Української Селянсько-Робітничої Соціалістичної Єдності. Сторінка Молоді С-Р-Є. – Львів, 21 серпня 1932. – № 288. – С. 3.

⁴⁶ Як закладати секції молоді при С-Р-Є // Сель Роб. Орган партії Української Селянсько-Робітничої Соціалістичної Єдності. Сторінка Молоді С-Р-Є. – Львів, 21 серпня 1932. – № 288. – С. 3.

⁴⁷ Юристовський О., Чорновол П. Діяльність КПЗУ в масових легальних організаціях (1929–1938 рр.) // Актуальні проблеми історії КПЗУ. – Львів, 1990. – С. 172.

⁴⁸ ЦДАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 13, арк. 1.

⁴⁹ В. Твердохліб подає іншу дату проведення IV з'їзду КПЗУ – жовтень-листопад 1934 р.

⁵⁰ Резолюції IV з'їзду КПЗУ. – Львів, 1935. – С. 3, 60–61.

⁵¹ Твердохліб В. Молодь Західної України у боротьбі за возз'єднання (1919–1939 рр.). – Львів, 1983. – С. 87.

⁵² Макаш В. Когорта Хоробрих // Життя і смерть полковника Коновальця: Документи. Матеріали. Спогади. Щоденники. Листи. Фотографії. – Львів, 1993. – С. 99.

Освещена деятельность молодежного коммунистического движения междувоенной Галичины, его организационная структура и методы борьбы. Фрагменты криминально-процессуальных документов против членов Коммунистического союза молодежи Западной Украины дают возможность проанализировать отношения польской власти к коммунистическому движению вообще. Помещенные в статье декларации, резолюции, воззвания и другие политические агитматериалы отображают идеологическую платформу деятельности прокоммунистической молодежи Галичины 20–30 гг. XX ст.

Ключевые слова: комсомольские организации; Коммунистический союз молодежи Западной Украины; Коммунистическая партия Западной Украины; “Красный пионер Западной Украины”; Украинское крестьянско-рабочее объединение (Сельроб); пионерская молодежь; агитационно-пропагандистская работа; демонстрации; арест; обвинительный акт.

There is highlighted the activity of the youth Communist movement in interwar Galicia, its organizational structure and fighting methods in the article. The fragments of criminal procedural documents against the members of Communists' Union of Youth of Western Ukraine give the opportunity to analyze the attitude of Polish government to the Communists' movement in general. Published declarations, resolutions, appeals and others agitation materials show the ideological background, on which the activity of Communist youth of Galicia in 1920–30 of 20 century was based.

Keywords: Komsomol organizations; the Communists' Union of Youth of Western Ukraine; the Communist Party of Western Ukraine; "The Red Pioneer of Western Ukraine"; Selrob (Ukrainian countrymen and workers union); the pioneer youth; agitation and propaganda activity; arrest; accusatory acts.